

आत्मानंशब्दात्मात्मकवियदादिसंघातं पृथगालानःनानारूपाःसंतः जनुकाष्टबालक्रीडनकं यथापृथगालनीजनुकाष्टेसंश्रयतो न च ताभ्यामन्यत्तस्य रूपं गृह्यते तद्विहापीत्यर्थः एषां व्यस्तानां संहतानां वाचो
दनाकोसीति वेदेत्येवं रूपप्रेरणानास्स्य चेतनत्वादित्याह न चेति ॥ ९७ ॥ व्यस्तानामचेतनत्वं परस्य स्वस्य चाज्ञानादित्याह एकैकस्येति आत्मनि वर्तते चक्षुर्वस्वस्य रूपं न जानातीत्यर्थः ॥ ९८ ॥ अज्ञाने हेतु
माह तथेति संघातादप्यस्तत्प्रकाशकोटो घटादिवसूर्यः न चैते संघातान् पृथग्दृश्येतेऽतोऽप्रकाशात्मात्वादात्मानं परस्परमन्यं च प्रकाशयंतीत्यर्थः संभूयाप्येते न जानंतीत्याह प्रश्लिष्टमिति प्रश्लिष्टं यथास्यात्त
था संश्लेषं प्राप्यापीत्यर्थः ॥ ९९ ॥ ननु च क्षुरादयोऽपि देहाश्रिताः संतो घटादीन् सूर्यादिवत्प्रकाशयंत्येवेत्याह बाह्यानि निति यथा चक्षुःस्वापेक्षया बाह्यमालोक्य प्रकाशार्थमपेक्षते नैवं सूर्य इति तस्यैव प्रकाशकत्वं
न बाह्यापेक्षस्य चक्षुष इत्यर्थः बाह्यानेवाह रूपमिति यथा रूपं आलोक्य तद्वच्चक्षुरपि सहकार्येन ननु प्रकाशकमिति ज्ञावः ॥ १०० ॥ ननु बाह्येत्यप्रयोजकं यथा सूर्यश्चक्षुरपेक्षोऽपि नाप्रकाशक एव चक्षुःसूर्यपेक्ष
मपीत्याशंक्याह ज्ञानेति ज्ञानं प्रकाशोद्देश्यं रूपं आदितयोरंतराले चक्षुरपेक्षयाऽपरोमनोनामगुणेति ॥ १०१ ॥ तत्तत्त्वे मानमाह विचारयतीति निश्चयनिमित्तं चक्षुर्निमीलेनेपियेन करणेनायं भोक्ता साध्यासा
पृथगालानां आत्मानं संश्लिष्टाजनुकाष्टवत् ॥ न चैषां चोदनाकाचिदस्तीत्येष विनिश्चयः ॥ ९७ ॥ एकैकस्येह विज्ञानं नास्यात्मनितथापरे ॥ न वेद चक्षुश्चक्षुष्वं
श्रोत्रं नात्मनि वर्तते ॥ ९८ ॥ तथैव व्यभिचारेण न वर्तते परस्परं ॥ प्रश्लिष्टं च न जानंति यथा पटवपांसवः ॥ ९९ ॥ बाह्या नन्या नपेक्षंते गुणां स्तानां पितृशृणु ॥ रूपं
चक्षुःप्रकाशश्च दर्शने हेतवस्त्वयः ॥ १०० ॥ यथैवात्र तथान्येषु ज्ञानज्ञेषु हेतवः ॥ ज्ञानज्ञेयां तरेतस्मिन् मनोनामापरो गुणः ॥ १०१ ॥ विचारयति चेनायं निश्च
ये साध्यासाधुनी ॥ द्वादशस्त्वपरस्तत्र बुद्धिर्नामगुणः स्मृतः ॥ येन संशयपूर्वेषु बोद्धव्येषु व्यवस्यति ॥ १०२ ॥ अथ द्वादशैकैतस्मिन् स्तत्वं नामापरो गुणः ॥ महासत्त्वो
ल्पसत्त्वो वा जंतुर्येनानुमीयते ॥ ३ ॥ अहं कर्तेति चाप्यन्यो गुणस्तत्र चतुर्दशः ॥ ममायमिति येनायं मन्यते न ममेति च ॥ ४ ॥ अथ पंचदशोराजगुणस्तत्रापरः
स्मृतः ॥ पृथक्कलासमूहस्य सामग्र्यं तदिहोच्यते ॥ १०५ ॥

धुनी विचारयति तन्मनः बाह्या नपेक्षप्रकाशकत्वमेव स्वप्रकाशत्वं तच्च दृष्टेति सूर्ये एवास्ति न चक्षुषि तस्य सूर्यापेक्षत्वात् नापि मनसितस्यापि घटादौ चक्षुराद्यपेक्षत्वात् अतः सुस्थितिमिदं स्वप्रकाशत्वलक्षणं अस्य ल
क्षणस्य बुद्ध्यादिष्वपि सद्भाववारयितुं तेषामपि बाह्यापेक्षत्वमाह द्वादशस्त्वित्यादिना ॥ १०२ ॥ संशयपूर्वेषु बुद्धिः स्वकार्ये निश्चये कर्तव्ये स्वस्माद्वा संशयात्मकं मनोऽपेक्षते इत्यर्थः व्यवस्यति निश्चिनोति भूते द्वि
यमनां स्यपेक्ष्य बुद्धेर्द्वादशत्वं बुद्धिद्रव्यस्योपादानं सत्त्वं तस्य राजस्तमोभ्यामत्यंताभिभवे मध्यत्वं किंचिदभिभवे महत्त्वं तस्याल्यत्वादिकं देहात्मकत्रात्मासंगचिदात्मादिनिश्चयद्वारानुमीयते ज्ञायते अक्षरार्थः
स्पष्टः ॥ ३ ॥ अहं कर्तेति येन सत्त्वेन अहं कर्ता ममायं निश्चय इति मन्यते स तत्र सत्त्वे चतुर्दशो गुणः सत्त्वमपेक्ष्य बुद्धिर्निश्चयप्रकाशकेऽहमर्थेऽपि बाह्या नपेक्षप्रकाशकत्वलक्षणं स्वप्रकाशत्वं नास्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥ क
लाः प्राणाच्छूडां खं वायुर्ज्योतिरापः पृथिवी द्रियं मनोऽनं अनादीर्यं तपो मंत्राः कर्मलोकैषु नाम च तिश्रुत्युक्ताः षोडशतासां समूहस्य सामग्र्यं वासनालं कं जगदहं कर्तयंति यद्योक्तं वासिष्ठे यत्राहं जगत्तत्र पूर्वमा
गत्य तिष्ठति त्रसरेणूरे पीद्रोक्षपश्यद्वनत्रयमिति वासनानाप्यहंकारद्वारा स्वकार्यं जगत्प्रकाशयतीति तिनस्वप्रकाशयेत्यर्थः ॥ १०५ ॥